

Živorodna kuščarica (Zootoca vivipara)

Drobna in v marsičem izjemna prebivalka naših gora

✍ in 📷 Milan Vogrin

V Sloveniji živi skupaj 23 plazilcev, med katere prištevamo kače, kuščarje in želve. Najpogostejše se srečamo s kuščarji, ki živijo po vsej Sloveniji in v vseh življenjskih prostorih, tudi v mestih. Med kuščaricami si zasluži posebno pozornost živorodna kuščarica *Zootoca vivipara*, pa ne samo zato, ker od vseh naših kuščaric živi najvišje v gorah, temveč tudi zavljo svojega zanimivega načina razmnoževanja.

Alpska vrsta

Živorodna kuščarica pri nas živi predvsem v alpskem in dinarskem svetu. No, z veliko sreče

jo lahko srečamo tudi v ravninskem delu, vendar je tam zaradi izgube življenjskega prostora na robu izumrtja. V nižini se z njo lahko srečamo recimo ponekod na Ljubljanskem barju. Drugače je v Alpah, tam je ponekod dokaj pogosta. V nekaterih življenjskih okoljih, recimo na visokih barjih, pa je edina kuščarica. Sicer pa pri izbiri habitata ni preveč izbirična, rada ima le nekoliko bolj vlažna mesta. Tako jo lahko srečamo na že omenjenih barjih, pašnikih, gozdnih robovih, bregovih tekočih in stoječih voda, planinah in visokogorskih tratah. Pri nas jo lahko vidimo tudi v visokogorju, celo na višini več kot 2000 metrov. V nasprotju s podobno pozidno kuščarico *Podarcis muralis*, ki živi tudi v mestih, izbira manj skalovite predele.

Živorodna kuščarica, ki v resnici ni živorodna, pač pa jajcerodna.

Živorodna kuščarica ima med vsemi kuščarji največji areal razširjenosti; razširjena je vse od Pirenejev na zahodu do Japonske na vzhodu, v Evropi sega na jug do Bolgarije, na severu pa vse do polarnega kroga.

Živorodna kuščarica je, kot večina pri nas živečih kuščaric, majhna žival, saj ne meri več kot 17 cm, pa še od tega polovico obsega rep. Tehta borih 3-5 gramov. Je pretežno rjavo obarvana, kot je sicer značilno za večino naših kuščaric. Se pa od drugih loči po drobnih rumeno rjavih pegicah, ki jih ima na obeh straneh hrbta in ki oblikujejo rahlo vzdolžno črto. Spola se dobro ločita po obarvanosti trebuha; pri samici je rumenkast, pri samcu pa oranžen s temnimi pikicami. To razliko seveda vidimo, če imamo žival v roki. Mlade živali so precej temnejše.

Živorodna kuščarica je najbolj dejavna podnevi, iz zimske hibernacije pa se lahko prebudi že februarja ali pa šele aprila, odvisno pač od vremenskih razmer. Prezimuje v luknjah v tleh, pod kamenjem, med koreninami in v podobnih varnih kotičkih, v katere se skriva oktobra. Zna tudi dobro plezati, vidimo jo lahko na ruševju ali kakšnem deblu, kjer si išče osončna mesta. Prehranjuje se z različnimi nevretenčarji, med katerimi prevladujejo manjši hrošči, mravlje, suhe južine, pajki, ... Sezona razmnoževanja se po navadi začne maja in traja do julija, ko lahko že vidimo mlade kuščarice. Prav pri razmnoževanju pa gre pri živorodni kuščarici za največjo posebnost.

Živorodna in jajcerodna

Živorodna kuščarica je, kot pove že njeno latinsko in slovensko ime, živorodna ali viviparna. To pomeni, da samica po večdesetdnevni brejosti izleže do deset živih mladičev. Takšen način razmnoževanja naj bi bil v hladnem okolju, v katerem živi, prednost pred jajcerodnostjo oziroma oviparijo, pri kateri samice odlagajo oplojena jajčeca, ki se zatem razvijejo zunaj njihovega telesa. Jajcerodnost je sicer pri večini plazilcev značilen način razmnoževanja, živorodnost pa je redkejša. Pri naših vrstah je recimo znana še pri kuščarju slepcu ter pri kačah: gadu, laškem gadu, smokulji in modrasu.

Pred približno tridesetimi leti pa so v Pirenejih ugotovili, da je živorodna kuščarica lahko tudi jajcerodna. Treba je povedati, da je pojav dveh načinov razmnoževanja znotraj ene vrste v svetu plazilcev izjemna redkost; izmed več kot 8000 poznanih živečih plazilcev je takšen način razmnoževanja poznan le pri enajstih. Zaradi te redkosti so znanstveniki začeli iskati še morebitne nove lokacije z jajcerodnimi in živorodnimi kuščaricami. Pri tem so bili med prvimi Francozi, pomagali pa smo jim tudi mi Slovenci. Z analizo genetskega zapisa so ob enem primeru naše kuščarice ugotovili, da so slovenske kuščarice nekaj povsem posebnega; so namreč del izvirne populacije, iz katere so se razvile vse druge živorodne kuščarice v Evropi, skupaj z jajcerodnimi v Pirenejih. Pravi živi fosili torej! S tem pa še nismo odgovorili na prvo vprašanje: so naše kuščarice živorodne ali jajcerodne? »Lov« na dokaz se je začel! Po različnih koncih Slovenije (npr. Mangart, Logarska dolina, Pohorje, Zelenci, Cerkniško jezero, Ljubljansko barje) so bili z dovoljenjem Ministrstva za okolje, prostor in energijo, Uprave za varstvo narave – kuščarice so namreč zaščitene z uredbo! – nalovljeni pari živorodnih kuščaric, da bi ugotovili način razmnoževanja.

Po lovu so kuščarice v parih našle svojčasni dom v terarijih, uspešno je bilo tudi parjenje, zatem pa smo čakali in čakali, dokler ... Dokler samice niso znesle jajc! Odkritje je bilo popolno. Vendar to še ni bilo vse. Pri primerjavi kromosomov je bilo ugotovljeno, da imata oba spola 36 kromosov, pri osebkih iz tujine pa ima samec 36, samica pa 35 kromosov. Na podlagi še drugih analiz in primerjav je bilo ugotovljeno, da se naše kuščarice od preostalih živorodnih tako razlikujejo, da si zaslužijo posebno poimenovanje. Dobili smo novo podvrsto, ki jo imenujemo *Zootoca vivipara carniolica*. Še eno poimenovanje v čast naše dežele torej. Podvrsta je (za zdaj) razširjena po precej omejenem območju: vsej Sloveniji, delu Koroške v Avstriji ter mogoče tudi delu Hrvaške. Vendar raziskovanje še ni končano; mogoče se bo sčasoma izkazalo, da je naša živorodna kuščarica tako posebna, da si zasluži kar samostojno vrsto. ○